

7 uv. PSI, 24s

Attribuering og skældud

Baggrundsteori: Systemisk, socialkonstruktionistisk, narrativ teori og anerkendelsesbegrebet

Denise Ravn Larsen, del@pha.dk
20. februar 2025

Begreber i dag

- Attribuering
- Situation eller relation
- Narrativ psykologi
- Systemisk teori
- Socialkonstruktionisme
- Skældud

Narrativets mening skabes i sociale relationer

Mennesket lever i et netværk af fortolkende betydninger, som vi ofte kalder kultur.

Det betyder at mennesker kan ændre sig som følge af at blive beskrevet på nye måder. Når der opstår nye menneskefortolkninger i takt med historiens gang og den kulturelle udvikling, kan mennesker indoptage disse fortolkninger i deres egne selvforståelser og dermed ændre sig som følge af at blive fortolket. Derfor kan man sige, at psykologien ikke blot opdager fakta om mennesket, men skaber mennesker i sit billede, idet mennesker kan forstå sig selv og agere ud fra den viden, som psykologien producerer om dem (Brinkman 2012:294).

Identiteters selvforståelse skabes i sociale relationer

"Identiteter er selvforståelser – forståelser af ens personlige kendetegn, evner og historier. Men det er også forståelser af, hvordan man er positioneret i det sociale landskab, hvordan man er relateret til andre mennesker, til forskellige sociale kategorier og fællesskaber, og hvad der kendetegner "os" i disse kategorier og fællesskaber. Af denne grund spiller identiteter en central rolle for folks praksis og læring, for deres sociale tilknytning og for konstruktionen af kulturelle former og fællesskaber"
(Gilliam 2009:25)

Teoretisk ståsted: Social læringsteori, eks. Lave & Wenger 2003 & sociologisk praksisteori, eks. Bourdieu 1986, 1987, 2001

Relationers betydning

- En central antagelse i den narrative psykologi er, at vores identitet skabes i de fortællinger, vi sammen med andre –fortæller om os selv. For unge, der er plaget af forskellige former for vanskeligheder, kan negative identitetsfortællinger blive dominerende for deres tanker om, hvem de er, og hvad de kan.
- Narrative samtaler handler om at skabe udsyn til flere fortællinger og dermed flere handlemuligheder og nye perspektiver på livet. Samtalerne kan praktiseres såvel ved det korte møde på gangen som i den længere vejledningssamtale, ligesom den både kan finde sted i den individuelle kontakt og over for grupper.

Narrativ psykologi

"Narrative imitates life, life imitates narrative. "Life" in this sense is the same kind of construction of the human imagination as "a narrative" is. It is constructed by human being through active ratiocination, by the same kind of ratiocination through which we construct narratives." (Bruner 1987:692)

Meningsskabelse

- Bruner (1999) undersøger meningsproduktionens natur og den centrale rolle den spiller for menneskets handlinger (Ibid:15).
- Mening er, ifølge Bruner (1999) og White (2006) kulturel og det der gør individet i stand til at forstå (sig i) livet.
- Mening skabes i denne optik, som følge af individets søgen efter en helhedsstruktur, som "...danner en fornemmelse for det kanoniske og almindelige som en baggrund, mod hvilken de kan fortolke brud på og afvigelser fra den menneskelige situations normale tilstande og give dem narrativ mening." (Bruner 1999:70)

Meningsskabelse

- Meningsskabelse er således i sig selv en handling, da et væsenstræk ved meningstildelingen er, at individet selv er fortolkningsmæssigt medskabende af denne mening. Handlinger gøres forståelige ved en meningsverificering – forstået således at meningen tilskriver handlinger grunde, som intentionelle tilstande, som eksempelvis antagelser, behov, teorier og værdier (Bruner 1998:212). Det bliver derved muligt at forstå en handling, som meningsfuld i kraft af det, den træder frem på baggrund af, hvilket i bred forstand kan siges at være kulturen, og altså den fortolkningsverden den tilbyder os.

Den socialkonstruktionistiske erkendelsesteori

Psykologien gik fra at se abstrakt på menneskers identitet som noget "i sig selv" til at se det som et resultat af et individs relationer i en given kontekst (s. 133)

Den socialkonstruktionistiske erkendelsesteori bygger på disse 4 grundantagelser:

- at virkeligheden er en social konstruktion
- at virkeligheden konstrueres med sproget som medium
- at virkeligheden er organiseret og opretholdes gennem fortællinger (narrativer), og
- at en entydig og evig sandhed ikke eksisterer.

Ken Gergen

- Socialkonstruktionisme: Sproget som det skabende og det relationelle.
- Identitet som multipelt og konstrueret.
- 3 grundfortællinger som skaber forventninger i tråd med fortællingens pointe og slutmål
- <https://www.youtube.com/watch?v=-AsKFFXgIbo>

Hans grundsynspunkt er, at menneskets handlinger og selvudvikling primært skal ses i lyset af de relationer, som det enkelte individ har og har haft til andre og i lyset af vores narrativer.

Gergen / Bruner

- Selvfortællinger er det centrale i den narrative dannelse af selvet
- Identitet –en sammenfatning og redegørelse af de begivenheder der er relevante for individet.
- Samtidig skabende for mening og retning
- Medvirker til at skabe forventninger for fremtiden

“Et selv er sandsynligvis det mest imponerende kunstværk vi nogensinde frembringer, og det er utvivlsomt det mest komplicerede”

(Bruner: At fortælle historier, s. 20-21).

- I et narrativt perspektiv forstår man identitet snarere som en relation end som noget individuelt. Fremfor ideen om at vi hver har et en entydig og stabil personlighed har vi hver især mange potentielle identiteter og selv'er. Ordet 'identitet' implicerer en social proces mere end en individuel natur. Vi fortæller menneske frem og bliver selv fortalt. Nogle selvfortællinger skaber positive/foretrukne, andre negative identitetskonklusioner. Dette handler om identitetens intentionelle karakter. Auto kommunikation bliver derfor også vigtig. (Schnoor s. 35-36)

Vigtigt... om selvfortællinger

- De er udvalgte, altså en selektion og en konstruktion af virkeligheden
- Foranderlige gennem deltagelse af den sociale interaktion (væren sammen)
- Der er andre mulige fortællinger –der kan tilpasses nuet eller fremtiden
- De skal forklare sig og placere erfaringer i en større (meningsfuld sammenhæng)

Den fortællende forholdemåde

- Giver mulighed for kontraster – flere sider af samme sag
- Metakognition – reflektere over egen tænkning og forholde sig til de fortrukne (dem der ligger lige for – ikke nødvendigvis dem man bedst kan lide) fortællinger.
- Evt. tilbyde alternative fortællinger og forståelser der kan give nye meningsdannelser.

Hvem har vi med at gøre her?

- Jerome Bruner, amerikaner baggrund i kulturpsykologi, inspireret af Vygotsky og før det Piaget.
- Fra konstruktivist–socialkonstruktivist/ionist.
- Gregory Bateson: en forskel der gør en forskel - det økomentale perspektiv.
- Kenneth Gergen: socialkonstruktionismens far
<https://www.youtube.com/watch?v=-AsKFFXgIbo>

En narrativ skriveøvelse

UCN, act2learn HR og LEDELSE, Ulla Senger

28

Forskelle mellem tykke og tynde fortællinger

Tykke fortællinger	Tynde fortællinger
<ul style="list-style-type: none"> Rummer komplekse sammenhænge Stiller flere positioner til rådighed Synliggør viden, kompetencer og erfaring Udvider perspektiver og handlemuligheder Mindsker problemers indflydelse Medfører løfterige fremtidsbilleder 	<ul style="list-style-type: none"> Skaber entydige konklusioner Stiller få positioner til rådighed Skygger for viden, kompetencer og erfaring Begrænser perspektiver og handlemuligheder Fastholder problemers indflydelse Medfører dystre fremtidsbilleder

- Reflekter over de fortællinger I kender om folkeskolen eller det I ser/hører i skolen
- Skriv en tyk og en tynd fortælling
- Præsenter for hinanden to og to – hvilken en er hvad?

Skole uden skældud

Klinge og Jørgensens forskning viser, at når et barn bliver skældt ud, leder det til vrede, demotivation, utryghed, bekymringer, vanskeligheder ved at koncentrere sig, eller at de får det dårligt med sig selv

- Børn der overværer skældud bliver også påvirket og utrygge.

Det har en negativ betydning for børn at få skældud:

- Mentale sundhed
- Indbyrdes relationer
- Relationer til lærere og pædagoger
- Deltagelse i undervisningen
- Modstand
- fremtid

<https://skoleborn.dk/podcast/>

Fejlafstemning i kommunikationen

- Kropssprog
 - Tonefald- og højde
 - Blik
 - Ansigtsudtryk
-
- Spejlneuroner bliver aktiverede, når vi iagttager handlinger og følelser hos andre personer, og vi får oplevelser af at have det lidt på samme måde som dem – vi spejler ansigtsudtryk.

Skældud

Generelt dårligt læringsmiljø -
dårlig stemning, mindre
motiverede for undervisningen
keder sig mere.

Nogle børn venter meget på at
komme i gang med opgaven,
fordi læreren først skal være
færdig med at skælde nogen fra
klassen ud. (EVA 2017)

Undersøgelse 54.439 børn (DCUM,
2015) :

82 % skælder ud.

Indskoling: 55% tit eller nogle gange

Mellemtrin: 26% altid, tit eller nogle
gange

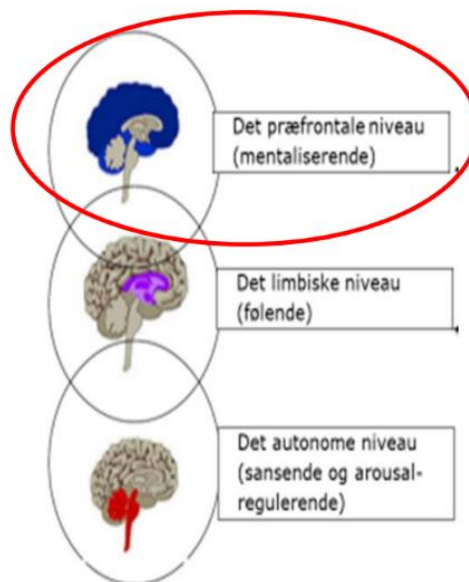
Udskoling: 23% altid, tit eller nogle
gange

Den samme adfærd kan blive
mødt med skældud eller
respekt fuldt og roligt. Markant
forskellig i skoler og klasser.

Vrede voksenstemmer,
nedladende bemærkninger,
ironiskdistance, disciplinerende
irrettesættelse og gentagende
skældud (EVA, 2017)

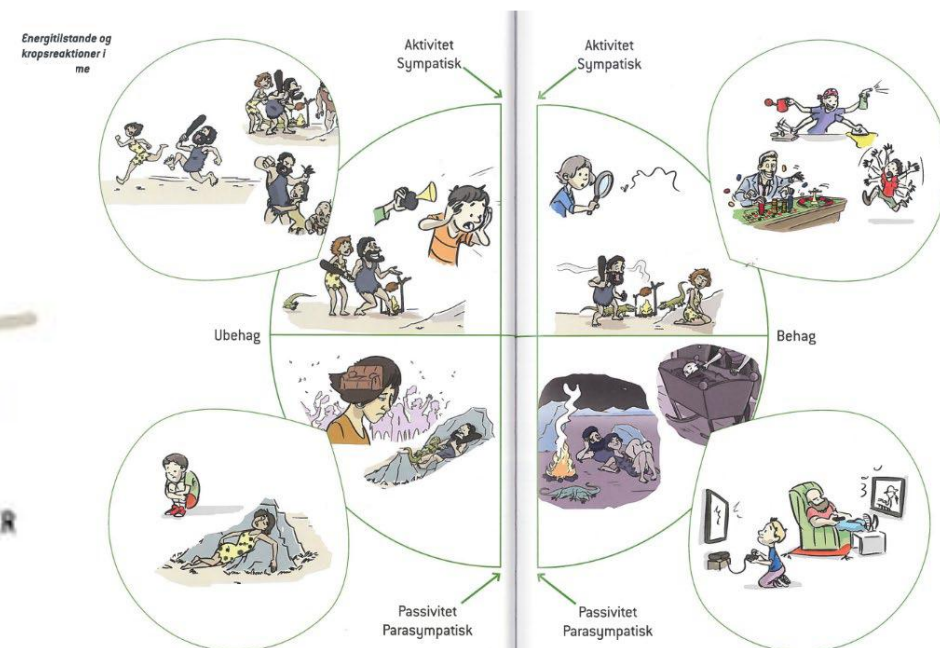
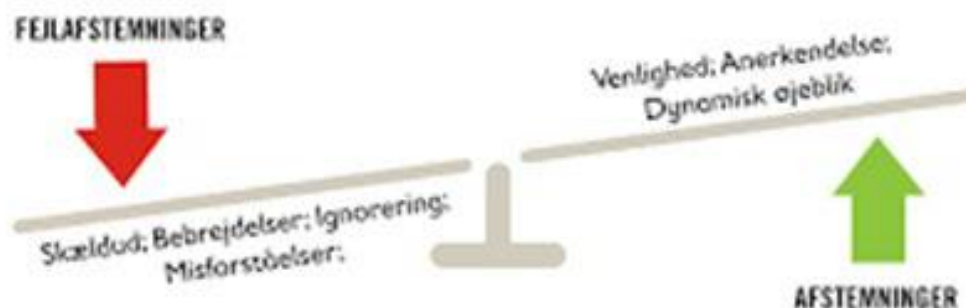
Skældud, ros og anerkendelse

- Når vi underkender, skælder ud, kritiserer er det et ofte et valg (det må der til), magtesløshed(en reaktion) eller handletvang(det er den strategi, jeg altid har brugt)
- Det samme gælder ros; et valg eller handletvang
- Ofte er anerkendelse et og en øvelse.

Eksempler på neuroaffektive markører på det præfrontale niveau

- Mentaliseringsevne, et dobbeltrettet fokus på sig selv og den anden
- Evne til behovsstyring
- Selvtillid, stolthed, skam skyld, samvittighed
- Evnen til at opfatte og tilpasse sig sociale normer
- Evne til selvtrøst

Langtidsvirkningen af skældud

Skyld

Skam

Her og nu konsekvenser (dem I ser i skolen): manglende entusiasme, ringe udholdenhed, dårlig koncentrationsevne.

På længere sigt: Forlader uddannelse, tilbagetrukkethed, depression, lavt selvværd, somatiske problemer

Det rammer ikke kun dem der skældes ud

Lærings-og undervisningsro/uro

Det er ligesom at slå med stemmen

How to...

Konkrete veje til at berolige amygdala - hos barnet og dig selv

- Bring kroppen i en anden tilstand - sæt tempoet ned, sæt dig ned, gå ud, få motion og frisk luft
- Placer dig et sted, du føler dig tryk
- Snak med en person, du er tryk ved
- Brug beroligende vejtrækning
- Tæl til 10
- Tænk på situationer, hvor et lignende problem blev løst, eller tænk på noget, du er glad for
- Snak højt med dig selv indeni: Gentag et ord eller en sætning, eller visualiser noget, som er dybt beroligende
- Hold en genstand i hånden, der virker beroligende
- Få musklerne til at slappe af - i følgende rækkefølge:
 - *Spænd kæbemusklerne hårdt i 5-10 sekunder og slap derefter af. Træk vejret dybt et par gange*
 - *Spænd musklerne i arme og hænder hårdt i 5-10 sekunder og slap derefter af. Træk vejret dybt et par gange*
 - *Spænd musklerne i maven hårdt i 5-10 sekunder og slap derefter af. Træk vejret dybt et par gange*
 - *Spænd musklerne i ben og fødder hårdt i 5-10 sekunder og slap derefter af. Træk vejret dybt et par gange.*

Opsummerende:

Centrale pointer fra kapitlet Hvordan virker skældud?

Skældud påvirker følgende aspekter af børns liv negativt:

- Børns mentale sundhed i form af ondt i maven og ubehag i kroppen; irritation og vrede; gråd; frygt; stress og udmattelse – også efter skole; lyst til at gøre det, man ikke må; bekymringer, om man får mere skældud, om læreren eller pædagogen ringer hjem, og om man også får skældud derhjemme; og det kan lede til bebrejdelser fra forældrene, hvis de hører, at læreren har skældt barnet ud. Skældud aktiverer barnets stress-respons-system og hæmmer derved funktioner i **præfrontal cortex** som empati, **eksekutive funktioner** samt overblik og impulsstyring. Barnet får både vanskeligt ved at lege og ved at lære.
- Børns indbyrdes relationer i form af irritabel og hånende adfærd, øget konfliktniveau; afvisning af klassekammeraterne; og mindsket tiltro til hinandens formåen både fagligt og socialt.
- Børns relationer til de voksne i form af manglende lyst til at møde den voksne igen; lyst til at løbe væk fra den voksne; fravær af positive følelser for den voksne; aggressive og hævngherrige følelser; ubehag i kroppen, når man hører om den voksne; spekulation over, hvorfor han eller hun er sur; behagesyge og høj opmærksomhed på den voksnes humør.
- Børns deltagelse i undervisningen i form af bekymring; koncentrationssvigt; frygt for at tale eller for at række hånden op og bede om hjælp eller svare; manglende lyst til at sige noget; ligegyldighed og følelse af trods; manglende interesse for og udbytte af faget. Skældud hæmmer børns oplevelser af autonomi, kompetence og samhørighed, hvormed deres engagement og dermed deres læringsudbytte mindskes.
- Børns modstand. Skældud er kontraproduktivt, og der kommer mere af den adfærd, som den voksne ønsker at se mindre af. Skældud vækker modstand og giver børn mere lyst til at gøre det, de ikke må, og mindre lyst til at gøre det, de skal. Internaliseringen falder, hvormed børnene har brug for ydre kontrol.
- Børns fremtid. Skældud skaber risiko for langsigtede konsekvenser som depression, lavt selvværd, somatiske problemer og en adfærd med verbal vold overfor egne børn.

Attribuering

“at årsagsforklare et menneskes handling eller væremåde ud fra personligheden eller situationen” (Poulsen, A. s. 228)

Situation- eller personforklaring?

Psykologien har et tredobbelt budskab:

- Jo mindre vi ved om situationen, jo mere tilbøjelige er vi til at foretage personforklaring
- Menneskers handlinger er i høj grad bestemt af den situation, de befinder sig i.
- På længere sigt kan et menneskes handlemåde forandre sig over tid, fra at være situationsbestemt, til at blive en del af personligheden
- Eksempler s. 229-230.

Diagnosen = personen eller situationen?

- ADHD som den ultimative personforklaring
- Skole-hjem samarbejdet = når årsagen kastes frem og tilbage

En tredje dimension: kultur som forklaring?

- "De gør det på grund af deres kultur"
- Kulturforklaringer ligger imellem person- og situationsforklaringer
- Eksempel s. 233-234

Forventninger kan blive selvopfyldende profetier

■ Pygmalion
-effekten?

Et kig indad: Under-realisme i vores selvopfattelse som beskyttelse

- Hvad gør vi, når vi skal forklare vores egne handlinger?
- Handlingsrettet vs. Personrettet ros?

Gruppearbejde

- Prøv at anvend en person- og en situationsforklaring; lav et eksempel på en elev der foretager sig noget, og overvej, hvilke konsekvens det kan have, om man personforklarer eller situationsforklarer i dette tilfælde.
- Hvordan kan der argumenteres for at en lærers negative forventninger kan få en negativ betydning for elevers læring
- Overvej hvordan man i praksis kan understøtte elevers lyst til at gøre sig umage, så de ikke tror at succes og fiasko bare afhænger af deres evner.